

Simpozij OBDOBJA 42

Mia Hočevar

Od romantičnih prijateljic do »novih žensk«: rekonceptualizacija ženskega prijateljstva in njen odraz v leposlovju s preloma 19. stoletja

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

OD ROMANTIČNIH PRIJATELJIC DO »NOVIH ŽENSK«: REKONCEPTUALIZACIJA ŽENSKEGA PRIJATELJSTVA IN NJEN ODRAZ V LEPOSLOVJU S PRELOMA 19. STOLETJA

Mia Hočevar

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
mia.hocevar@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.42.67-74

Elementi romantičnega prijateljstva so prisotni v številnih literarnih delih 19. stoletja, vendar se na prelomu stoletja zaradi prodora seksologije v laično sfero percepcija romantičnega prijateljstva spremeni. Analiza Tavčarjeve novele *Soror Pia* in romana *Fatamorgana* Marice Nadlišek Bartol, ki sta nastala na prelomu stoletja, pokaže paralelno vztrajanje obeh različnih perspektiv na romantično prijateljstvo, in sicer pozitivne tradicionalne in nove, ki romantično prijateljstvo prikaže skozi psihopatološki diskurz ali nove identitetne oblike.

romantično prijateljstvo, rekonceptualizacija prijateljstva, seksologija, 19. stoletje, Ivan Tavčar, Marica Nadlišek Bartol

Elements of romantic friendship are present in many nineteenth-century literary works, but at the turn of the century the perception of romantic friendship changed due to the infiltration of sexology into the secular sphere. An analysis of Tavčar's novella *Soror Pia* and Marica Nadlišek Bartol's novel *Fatamorgana*, both written at the turn of the century, shows the parallel persistence of two different perspectives on romantic friendship; namely, a positive traditional one and a new one that portrays romantic friendship through either psychopathological discourse or new forms of identity.

romantic friendship, reconceptualization of friendship, sexology, nineteenth century, Ivan Tavčar, Marica Nadlišek Bartol

1 Uvod

Raziskovanje prijateljstva je bilo dolgo časa spregledana tema socialne zgodovine. Različni odnosi med ženskami in njihove medsebojne vezi so postale predmet zanimanja zgodovinarjev šele s feminističnim obratom k preučevanju zgodovine v sedemdesetih letih 20. stoletja, s tem pa sta mesto v raziskavah dobila tudi žensko prijateljstvo in njegovo spreminjanje skozi čas. V prispevku se bomo osredotočili na prelomno spremembo v dožemanju ženskega prijateljstva na prelomu 19. in 20. stoletja, tj. njegovo rekonceptualizacijo, kar bomo predstavili z analizo dveh takrat nastalih del, ki prikazeta soobstoj dveh različnih perspektiv na žensko prijateljstvo: na Tavčarjevi noveli *Soror Pia* (1897) in romanu *Fatamorgana* Marice Nadlišek Bartol (1898).

2 Prijateljstvo – romantično prijateljstvo – družbena anomalija?

Prijateljstvo je v čustveni krajini 19. stoletja,¹ za katero je značilen porast intenzitete ljubečih čustev, postalo ob romantični ljubezni osrednji medosebni odnos. Zlasti meščanstvo se je z omejevanjem političnih pravic začelo globlje usmerjati v zasebno sfero, s tem pa se je povečalo zanimanje za intimno. Globoka, intenzivna čustva, na podlagi katerih se v leposlovju tudi uveljavita sentimentalizem in nadalje romantika, so razumljena kot edina prava prizma za razumevanje sveta. Prijateljstva v 19. stoletju tako postanejo izrazito intimna in senzualna, zaradi česar se je v zgodovino pisju za ta družbeni fenomen uveljavilo poimenovanje romantično prijateljstvo (Selišnik 2018: 57–61).

Romantična prijateljstva so vse do konca 19. stoletja razumljena kot izrazito koristna socialna institucija. Silovito izražanje ljubečih čustev, intimni dotiki, ljubeče naslavljanje in vizualno občudovanje prijateljev z današnjega gledišča morda delujejo nenavadno, vendar je bila ta specifična historična institucija v 19. stoletju spoštovana, saj je izpolnjevala pozitivne družbene funkcije; mdr. je bila pogosto razumljena kot »vaja pred poroko«, tj. vaja v izražanju naklonjenosti, topline in ljubezni, ki so se od partnerjev pričakovale po poroki. Zlasti prijateljice so se strastno zaljubljale druga v drugo, se med seboj objemale, božale in poljubljale, družba pa je take odnose sprejemala, vse dokler niso ogrozili heteroseksualne matrice. Če so romantične prijateljice prestopile mejo in s polja čustev posegle tudi v domene, tradicionalno pripisane moškim (kajenje v javnosti, oblačenje v moška oblačila itn.), pa so bile silovito sankcionirane. Dokler so torej ohranjale svojo ženstvenost, so jih moški dojemali kot bitja brez seksualnega naboja, tako pa sta romantični prijateljici moškemu pogledu delovali neagresivno, saj nista posegali v moško lastništvo nad ženskim telesom (Faderman 2014: 7–12; Velikonja 2018: 167–170). Ali so bila romantična prijateljstva tudi seksualna ali ne, je sicer vprašanje,² ki zgodovino pisje močno razdvaja.

Pogled na romantično prijateljstvo se je na Zahodu drastično spremenil na prelomu stoletja, ko so odkritja takrat novonastale vede seksologije stopila v laično sfero. Družinske revije so množično tiskale spoznanja vplivnih psihiatrov in seksologov, kot sta bila Kraft-Ebbing in H. Ellis, o obstoju ženskega poželenja in predvsem o »vzrokih« za nastanek homoseksualnih nagnjenj. Homoseksualnost je postala definirana kot simptom seksualne inverzije, ki naj bi bila posledica evolucijske degeneracije –

- 1 Uporaba termina je povzeta po prispevku Selišnik (2018: 57), v katerem se s terminom sklicuje na zahodni meščanski čustveni režim 19. stoletja, ki je spodbujal primerno izražanje čustev, v kontekstu intimnosti pa zlasti »izražanje intenzivnih romantičnih čustev, ne le med partnerji, pač pa tudi med prijatelji.« Selišnik to pripisuje, če se osredotočimo na srednjeevropski oz. slovenski prostor, kratenju meščanskih političnih pravic in cenzuri pod Metternichovim režimom v prvi polovici 19. stoletja. Gre za premik v zasebno (intimno) kot posledica oteženega delovanja v javnem (prav tam).
- 2 Feministične zgodovinarke (npr. Smith-Rosenberg, Faderman) pri proučevanju romantičnega prijateljstva kot osrednje analitično kategorijo uporabljajo spol in seksualni aspekt obravnavajo obrobno, nasprotno pa raziskovalke, ki izhajajo iz kvir teorij (npr. Liza Moore), pri raziskovanju poudarjajo nujnost prepleta obeh kategorij, torej spola in spolnosti (seksualnosti). Gl. Smith-Rosenberg (1975), Faderman (2002) in Moore (1992).

torej seksualne nemorale. Ko Freud razvije tezo o libidinalni teoriji, s katero homoseksualnost razlaga kot posledico nerešenih otroških psihoseksualnih travm, se percepcija homoseksualnega obnašanja spremeni; fokus se s samega spolnega akta prenese na osebo, s tem pa se postopoma začne konstrukcija zavesti o (novih) spolnih identitetah. Če sta bila do konca 19. stoletja objem ali poljub med prijateljicama le izraz močne naklonjenosti, kar je posameznicam tudi omogočalo lažje gibanje znotraj spektra emocij in seksualnosti, se s konceptom spolnih identitet perspektiva radikalno zasuka. Sploh Ellisova teorija o ženskah, ki se s seksualno inverzijo ne rodijo, pač pa imajo zanjo le predispozicije, pripelje do zavračanja prej stoletja sprejetih in običajnih institucij, ki so delovale na principu ženskih homosocialnih mrež; prej družbeno sprejemljivi ženski kolidži, bostonske poroke³ in kakršnakoli (pre)intimna prijateljstva pridobijo oznako škodljivosti, saj naj bi ženske že od mladosti odvrčali od želje po poroki (Rouse 2017: 73–81). Žensk, ki so v takih razmerjih še naprej vztrajale, se je od preloma stoletja dalje prijala oznaka lezbištva, njihova razmerja pa so bila označena kot nenormalna, v najboljšem primeru nezdrava (Simmons 1979: 54–56).

3 Rekonceptualizacija ženskega prijateljstva na primeru Tavčarjeve novele *Soror Pia* in romana *Fatamorgana* Marice Nadlišek Bartol⁴

Romantično prijateljstvo je bilo tudi pogost motiv leposlovja; v slovenski književnosti 19. stoletja lahko elemente romantičnega prijateljstva zasledimo zlasti v t. i. ženskem romanu. Največ kazalnikov, po katerih lahko v leposlovju prepoznamo značilnosti romantičnega prijateljstva, najdemo v literarnih delih Pavline Pajk (Velikonja 2018: 157–186). Njene literarne junakinje med seboj spletajo tesne vezi, si izražajo globoko občudovanje, vdanost in zvestobo, občudujejo medsebojno vizualno lepoto ter si želijo bližine, objemov in dotikov. Vse delujejo v novih ženskih poklicih (npr. učiteljice, družabnice itn.), so finančno neodvisne, stiki z moškimi pa so okrnjeni vse do konca, ko kot pomirljiv meščanski zaključek nastopi poroka. Te elemente lahko v grobem označimo kot osrednje kazalnike romantičnega prijateljstva, prisotni pa so v večini njenih del, najizraziteje v njenem najbolj znanem romanu *Slučaji usode* (1897).

Roman je nastal na prelomu stoletja, ko so bili izsledki seksologije po srednji Evropi že razširjeni. V *Slučajih usode* lahko sicer navkljub razmeroma pozni letnici nastanka⁵ zasledimo le indice tradicionalno dojetega romantičnega prijateljstva, to pa

- 3 Z izrazom »bostonska poroka« se je v začetku 20. stoletja označevalo skupaj živeči ženski iz srednjega ali višjega sloja, zlasti na območju Nove Anglije (ZDA), za katero je bila značilna visoka stopnja univerzitetno izobraženih žensk. Te so bile dovolj finančno varne, da so se lahko same odločile, ali bodo vstopile v konvencionalno heteroseksualno zakonsko zvezo z moškim ali ne. Za več gl. Faderman (2014).
- 4 Analiza literarnih del je povzeta po magistrskem delu *Fenomen romantičnega prijateljstva v korespondencah in leposlovju slovenskega prostora 19. stoletja* (Hočvar 2021).
- 5 Glede na letnico 1897 bi lahko pričakovali, da bo v romanu prikazana že nova perspektiva na prijateljstvo, oblikovana pod vplivom seksologije, vendar ni tako. To lahko pripišemo tudi značilnostim žanra ženskega romana, ki obravnava meščanske teme, v ospredju pa je ženska, ki mora preseči življenjske ovire, da doseže osebno srečo (poroko). Razglabljanje o »nemoralnostih« in spolnih identitetah žanru ženskega

ne velja za deli, ki sta nastali približno v istem času in v katerih se rekonceptualizacija ženskega prijateljstva jasno pokaže: to sta Tavčarjeva novela *Soror Pia* (1897) in roman *Fatamorgana* Marice Nadlišek Bartol (1898). V obeh delih se namreč znotraj fabule paralelno izkristalizirata različni perspektivi na romantično prijateljstvo: pozitivna tradicionalna in nova, ki romantično prijateljstvo prikaže bodisi skozi psihopatološki diskurz bodisi skozi nove identitetne oblike.

Tavčar v *Soror Pia* tematizira pojav mladostniških zaljubljenosti v segregiranih istospolnih okoljih. Ko se protagonistka Tavčarjeve novele vseli v samostan, že pri večerji izve, da gojenke med seboj gojijo izrazito ljubeče odnose, v katerih ne manjka intimnih dotikov. Nadalje izvemo, da so taki odnosi običajni tudi med gojenkami in redovnicami; največja obrekovalka pri mizi ponosno naznani, da ima bogatega bratranca, s katerim se bo poročila, a hkrati izpove, da »je sedaj ‘zaljubljena’ v mater Stanislavo, kateri vsako jutro prinaša iz vrta dišečega cvetja« (Tavčar 1929: 58). S tem je protagonistka uvedena v način sobivanja, ki je v samostanu med gojenkami in večino nun dojet kot naraven in običajen:

Tedaj pa sem zvedela za nedolžno pregreho, da je skoraj vsaka samostanska učenka zaljubljena, zaljubljena v eno izmed nun, kateri prinaša vsako jutro vrtnega cvetja. Flora pa mi je povedala, da je to sicer greh in da se mati prečastita celo srdi, ako se zve kaj takega – a pristavila je tudi, da se ta pregreha pri izpovedi ne šteje v zlo, in da se za njo odveza prav lahko dobi. (Tavčar 1929: 58–59)

Tudi protagonistka novele si kmalu izbere redovnico, s katero »oči so se ujele z njenimi, in že tedaj se je izlila moja duša v njeno« (Tavčar 1929: 57). To je mlada nuna Soror Pia, ki je v samostanski red vstopila zaradi nesrečne ljubezenske zgodbe. Gojenka ima njeno podobo ves čas pred očmi. Skupaj se sprehajata po vrtu, se pogovarjata in si zaupata težave. Poleg nonšalantnih izpovedi zaljubljenosti, vdanosti in podarjanja rož sta prisotna tudi občudovanje in dotikanje. Gojenka Soror Pio opisuje kot »oblaček, ki se ziblje po nebu med večerno zarjo; kakor rosa, ki je ravno padla; kakor stvar, ki se je naredila iz samega cvetja!« (prav tam: 60), rada pa jo tudi objema, jo drži pod roko in se stiska k njej.

V noveli se prepletata dva nasprotujoča si pogleda na odnos med gojenkami in nunami, kar je zagotovo odraz časa, v katerem je nastala novela. Romantično prijateljstvo še ni docela dojeto kot nekaj nenaravnega, saj je v strogo homosocialnih okoljih do spremembe mentalitete prišlo pozneje. Protagonistka tako na začetku novele celo poudari, da »se bodem zaljubila le v Soror Pio, ako bi se ravno morala vneti za nuno« (Tavčar 1929: 59). Tovrstne zaljubljenosti so bile še vedno dojete kot običajen del samostanskega življenja mladih deklet; nenavadnejše bi bilo, če gojenka ne bi gojila simpatije do nobene od redovnic. Razvidna pa je tudi nova, negativna perspektiva – ta pogled pooseblja mati redovnica Kordula, ki Soror Pii očita, da »skrbno nastavlja mreže občudovalkam svojim«; ko ju zaloti med trenutkom naklonjenosti, ju zbode: »Tu pa se gode prav romantične reči. Oj, to mora vedeti mati

romana pač ne pritiče. Za več o ženskem romanu gl. Hladnik (1981) ali Bogataj-Gradišnik (1989) in Mihurko Poniž (2010), ki sicer oznako ženski roman problematizirata.

prečastita!« (prav tam: 59, 61) Tudi glavna mati redovnica taka razmerja graja, a ne prestrogo; dekleta opozarja, da je to pregrešno, vendar nikdar zares ne ukrepa. Novela se sicer pričakovano konča s poroko protagonistke in smrtjo Soror Pie, ki na smrt zboli zaradi neuresničljive ljubezni z nekdanjim ljubimcem. Tavčar nam tako ponudi vpogled v strastno življenje žensk v homosocialnih okoljih, vendar izstavi družbeno sprejemljiv zaključek, v katerem povzdigne heteroseksualno ljubezen kot tisto, zaradi katere v primeru neuresničitve ženske dobesečno umirajo. Čeprav so bila Tavčarju nova spoznanja o intimnih ženskih odnosih verjetno že znana, odnose v samostanu še vedno predstavi kot poseben fenomen takratnega časa, vendar s pomočjo določenih likov že namigne na spreminjajočo se družbeno klimo in novi odklonilni odnos do takih razmerij.

V *Fatamorgani* Marice Nadlišek Bartol so za našo analizo zanimivi zlasti homosocialni odnosi, v katere se zapletajo mlada protagonistka Dana in njene prijateljice: to so učiteljica klavirja Zdenka, gospa Elza in svobodomiselnja Olga. Glavnina zgodbe se sicer vrti okrog prepovedane ljubezni med Dano in mladim kaplanom, vendar sta z vidika analize romantičnega prijateljstva za prispevek relevantna predvsem ženska para Zdenka-Elza in Dana-Olga ter sama konstrukcija in karakterizacija literarnega lika Olge. Učiteljica Zdenka živi sama z bolno materjo in se preživlja s poučevanjem klavirja. Nizek socialni položaj ji daje občutek manjvrednosti; zdi se ji, da prijateljice prav zaradi slabšega finančnega položaja do nje niso tako ljubeče kot med seboj, vendar si jim svojih čustev ne drzne razkriti.

Olga in Dana sta ji bili obe prav srčno naklonjeni, toda Zdenka si je vedno mislila, da se tudi pri nji potrjuje resnica, da vleče enako k enakemu, češ da Olga in Dana izkazujeta več simpatij dekletom, ki so bile bogate kakor oni sami, kot pa njej, revni Zdenki. Zdelo se ji je, da bogate prijateljice celo na drug način objemata in poljubljata kot njo. (Nadlišek Bartol 1998: 184)

Takega občutka ji ne daje le gospa Elza, ljuba Zdenkina prijateljica, ki jo slednja poučuje klavir. Elza je tiha in skromna, o sebi pa ne govori veliko, ker ni dobro izobrazena, a prav ta redkobesednost in preprostost Zdenko privlači. Ker je očitno, da Elza pred poroko ni imela bogatega družinskega zaledja, se ji Zdenka tudi lažje odpre in zaupa. Tudi ko izve, da Elza živi s partnerjem Vronskim v zunajzakonskem razmerju, se ji ne odpove, saj kot pravi: »Jaz je ne zapustim, iskreno sem ji vdana in na oba [tudi Vronskega] me veže odkrito prijateljstvo.« (Nadlišek Bartol 1998: 184) Elza je njena najboljša prijateljica in zaupnica; vedno ji lahko potoži o svojih skrbeh in ve, da bo slišana. Ko se znajde v težki finančni situaciji, ji Elza brez premisleka ponudi pomoč in prostor v svojem domu. Ne čudi torej, da jo Zdenka imenuje »moja zlata, zlata Elza, moja najboljša prijateljica« (prav tam: 118). Tudi Elza do Zdenke čuti podobno. Ko je primorana Zdenki razkriti svojo nesrečno ljubezensko situacijo in ta izkaže razumevanje, ji Elza ganjeno izpove naklonjenost do njenega prijateljstva: »Vi pa ste bili z mano tako ljubeznivi in ste se me s tako veliko ljubeznijo oklenili, česar nikakor nisem pričakovala. Vaša ljubezen mi je neizrečeno dobro dela in bala sem se, da jo izgubim, če Vam povem resnico.« (prav tam: 164) V njunem odnosu sta

razvidna medsebojno spoštovanje in občudovanje, prisotni pa so tudi dotiki intimnejše narave. Že na začetku je izrisana Elzina dostojanstvena lepota, ki Zdenko očara. Ko sedita druga ob drugi na divanu, Zdenka občuduje »njen lepi profil in krasne lase, ki so se ji spuščali preko majhnih ušes in jih skoraj popolnoma zakrivali.« Takrat je »stegnila roko in z njo pobožala Elzo od čela proti ušesu.« Ko se srečata po izrazito stresnem dnevu, Zdenka ne okleva, pač pa »je sklenila roke okoli Elzinega vratu [...]« (prav tam: 159, 117).

Danina najboljša prijateljica pa je, nasprotno, inteligentna, svobodomiselnna in temperamentna Olga. Stanuje v hrvaški Istri in k Dani hodi na daljše obiske, ki lahko trajajo tudi po več tednov. V vmesnem času stike vzdržujeta s strastno pisemsko korespondenco; Dana je namreč Olgina ljubljanka.

Kadar se je bližal letni čas, ko se je bilo treba odpraviti za nekaj časa k Rošerjevim, tedaj se je [Olge] vselej lotila taka nepopisna nestrpnost, ki jo menda poznajo samo zaljubljeni. In ko je daleč tam od juga prispela v Rošerjevo vilo, tedaj je bila vsa srečna, posebno, kadar sta bili ona in Dana sami in sta v dolgih, srečnih pogovorih odkrivali druga drugi svoje misli, želje, dvome in nazore. (Nadlišek Bartol 1998: 30)

Olga Dano imenuje za svojega angela, svojo dušo. Njena čustva do Dane so več kot očitno intenzivna: ko je recimo nekaj časa ne najde, nato pa jo zagleda na vrtu, se Olga Dane takoj oklene in jo začne »ljubkovati«. V zgodbi je nemalokrat omenjeno, kako se skupaj sprehajata z roko v roki, se objemata ali držita okrog pasu. Jasno je izraženo tudi Olgino ljubosumje, ko se ji Dana ne posveča dovolj; ko se Dana npr. vrne domov po celodnevem potepanju s kaplanom, jo Olga zagrabi in reče: »Iz jeze, da te ni bilo tu, sem ves čas dvorila lepi Elzi. Saj veš, da so lepe ženske moja slabost.« (Nadlišek Bartol 1998: 45)

Ta izjava bralca postavi pred drugačno podobo romantične prijateljice od teh, ki npr. nastopajo v Tavčarjevi noveli. Tu ženski lik prvič eksplicitno prizna, da čuti nagnjenje do istega spola. Olga nam je že na začetku predstavljena kot Danina prijateljica, ki je »v Dano vsa zaljubljena, nič manj ali celo bolj kot inženir Perič« (Nadlišek Bartol 1998: 30). Je neodvisna in bogata mlada ženska, ki se noče možiti. Moške zavrača, saj ceni svojo svobodo, družbo in neodvisnost. Prijateljicam je pripovedovala, da se še ni omožila, ker pač ni našla moškega, do katerega bi »čutila kaj takega, kar se imenuje ljubezen. Zaljubljala se je le v lepe ženske, ki so ji kar razkosavale srce, kakor je pravila sama.« (prav tam: 100) Glede na čas izida romana in tudi pregledano korespondenco Marice Nadlišek Bartol lahko trdimo, da je bila avtorica ustrezno seznanjena z ugotovitvami srednjeevropske seksologije in razpravo o spolnih identitetah. Olga namreč ni le tipična nova ženska, kot so jo opisovale tudi druge slovenske pisateljice na prelomu stoletja, npr. Zofka Kveder, temveč svojo naklonjenost do žensk izraža precej seksualno neposredneje. Ženskam ne le laska, temveč jim praktično dvori, npr.: »Ko se je Olga po svoji navadi polaskala Elzi, češ, kako je srčkana, lepa in ljuba, je povabila Zdenko [...] na izlet.« (prav tam: 116) Trdimo lahko, da imamo tu prvič opraviti z ženskim likom, ki je razvidno homoseksualno usmerjen, čeprav se eksplicitno poimenovanje nikjer ne pojavi. Olga

je verjetno prvi odkriti lezbični literarni lik v slovenskem romanopisju, in to pozitivno okarakteriziran!⁶ Da je v romanu prisotna motivika nove lezbične identitete, ki se je ostali liki tudi zavedajo, dodatno potrди Zdenkin strah, da bi si ostale prijateljice njeno željo po intimni fizični bližini lahko napak razlagale: »Včasih bi bila kaj rada ovila Dani ali Olgi roke okoli vratu in si s tem utešila svoje srčne bolečine, vendar tega ni nikoli storila iz strahu, da se utegne njena sentimentalnost tolmačiti drugače.« (prav tam: 184)

Zavest o novih spolnih identitetah in drugačno razumevanje spolnega akta ter bližnjih odnosov med prijateljicami se tako izkristalizirajo prav v romanu *Fatamorgana*. V primerjavo sta nam namreč ponujena dva vidika: na eni strani imamo odnos, ki ga lahko pojmujejo kot tradicionalno romantično prijateljstvo, tj. odnos med Zdenko in gospo Elzo, na drugi strani pa imamo lik Olge, ki z ostalimi ženskami stopa v različno intenzivne interakcije, a zaznamovane s seksualnim (lezbičnim) podtonom. Če je v noveli *Moja prijateljica* (1889) Nadlišek Bartol še izkazala zgolj sentimentalno predvidljive motive ženskega romantičnega prijateljstva, pa je v *Fatamorgani* uvedla pozitiven, a radikalno novi tip »nove ženske«, ki je niti prej niti še dolgo pozneje v slovenski književnosti nismo imeli moč videti.

4 Sklep

Interes za raziskovanje intimnih prijateljstev se je znotraj socialne zgodovine pojavil šele v zadnji tretjini 20. stoletja, in sicer vzporedno s feminističnim obratom k zgodovinopisju. Za raziskovanje so zlasti zanimivi viri in književnost s preloma 19. in 20. stoletja, saj lahko v njih že razbiramo spremenjeno perspektivo na institucijo romantičnega prijateljstva kot posledico prodora seksologije v splošno javnost. Rekonceptualizacija prijateljstva je jasno razvidna v Tavčarjevi noveli *Soror Pia* in romanu *Fatamorgana* Marice Nadlišek Bartol, pri katerih je analiza pokazala zanimivo dihotomijo med tradicionalnim pogledom na romantično prijateljstvo in novim, patološko-medicinskim ter, nadalje, paralelen soobstoj obeh perspektiv. Analiza izbranih del tako dokaže, da so bile na prelomu stoletja tudi na Slovenskem že poznane ideje seksologije, ki so ključno vplivale na rekonceptualizacijo ženskega prijateljstva tako v leposlovju kot meščanskem habitusu nasploh.

Viri in literatura

- BOGATAJ-GRADIŠNIK, Katarina, 1989: Ženski roman v evropskem sentimentalizmu in slovenski literaturi 19. stoletja. *Primerjalna knjiz' evnost* XXII/1. 23–41. Na spletu.
- FADERMAN, Lillian, 2002: *Več kot ljubezen moških: Romantično prijateljstvo in ljubezen med ž' enskami od renesanse do sodobnosti*. Ljubljana: ŠKUC.
- FADERMAN, Lillian, 2014: Čudna dekleta in ljubimke iz somraka. *Časopis za kritiko znanosti* XLII/256. 189–217.
- GREIF, Tatjana, VELIKONJA, Nataša, 2018: *Zamolčane zgodovine*. Ljubljana: ŠKUC.

6 Kot navajata Velikonja in Mihurko Poniž, so bili ženski lezbični liki vse do sodobne slovenske književnosti (pa še nato) predstavljeni kot predatorski, vampirski ali preprosto zlobni (Mihurko Poniž 2008: 144–151; Velikonja 2018: 246).

- HLADNIK, Miran, 1981: Slovenski ženski roman v 19. stoletju. *Slavistična revija* XXIX/3. 259–296. Na spletu.
- HOČEVAR, Mia, 2021: *Fenomen romantičnega prijateljstva v korespondencah in leposlovju slovenskega prostora 19. stoletja*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- MIHURKO PONIŽ, Katja, 2008: *Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do II. svetovne vojne*. Ljubljana: Založba Sophia.
- MIHURKO PONIŽ, Katja, 2010: Prispevki slovenskih pripovednic k žanrski podobi proze 19. stoletja. *Jezik in slovstvo* LV/1. 47–59.
- MOORE, Lisa, 1992: »Something More Tender Still than Friendship«: Romantic Friendship in Early-Nineteenth Century England. *Feminist Studies* XVIII/3. 499–520.
- NADLIŠEK BARTOL, Marica, 1998: *Fatamorgana*. Trst: Mladika.
- NADLIŠEK BARTOL, Marica, 2005: Moja prijateljica. *Na obali. Kratka proza*. Trst: ZTT EST.
- PAJK, Pavlina, 1897: *Slučaji usode*. Wikivir.
- ROUSE, L. Wendy, 2017: Perfect Love in a Better World: Same-Sex Attraction between Girls. *Girlhood Studies* X/3. 1–17.
- SELIŠNIK, Irena, 2018: Ljubezen in prijateljstvo v drugi polovici 19. stoletja: Ljubezen je burja življenja, a prijateljstvo njega pokoj. Kornelija Ajlec, Bojan Balkovec, Božo Repe (ur.): *Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 57–77.
- SIMMONS, Christina, 1979: Companionate Marriage and the Lesbian Threat. *Frontiers: A Journal of Women Studies* IV/3. 54–59.
- SMITH-ROSENBERG, Caroll, 1975: The Female World of Love and Ritual: Relations between Women in Nineteenth-Century America. *Signs* I/1. 1–29.
- TAVČAR, Ivan, 1929: Soror Pia. *Tavčarjevih zbranih spisov II. zvezek*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.